

Virolais-suomalainen kuivan kamaran sanue

TERHO ITKONEN

1. Maasto- ja vesistötermit ovat usein osoittautuneet luotettaviksi menneisyyden ja sitä mukaa nykyisyyden viitoiksi. Niitä tutkittaessa tulee tuntuviin myös sanaston- ja nimistöntutkimuksen yhteys. Ovathan maastotermit olleet lukuisien paikannimienkin pohjana, ja kerran synnyttyään ja määräkohtiin vakiinnuttuaan paikannimet taas ruokkivat maastotermien jatkuvaa elämää. Näytteitä kaikesta tästä on päiväsankarimme Tuomo Tuomi antanut parisakin tutkielmassaan, kun hän on selvittänyt *nevan* historiaa (kuusikymmenvuotiaan Veikko Ruoppilan juhlakirjassa, Virittäjä 1967) ja maankohoamiskronologia apunaan luonut uudenlaista valoa *leton* vaiheisiin (kuusikymmenvuotiaan Aulis J. Joen juhlakirjassa, Suomalais-ugrilaisen Seuran Aikakauskirja 72 v. 1973). Kun aihepiiri tuntuu olevan hänelle mieluinen, niin ehkä siitä sopii jatkaa. Nevan ja leton kosteudesta nousen tällä kertaa kuivempaan maisemaan.¹

Suomessa on silmäänpistävän paljon *ke*-alkuisia kuivan niittymaan (tai viljelysmaan), nurmea kasvavan tanteren nimityksiä. Vanhastaan tuttuja ovat ensinnäkin *keto*, toiseksi *kenttä*, kolmanneksi hämäläis-satakuntalainen *kemä*, *kemi* -pesye. Neljäntenä voidaan mainita vielä hämäläis-savolais-pohjalainen *keltu*. Osaksi sanat elävät samoissakin murteissa rinnan, merkitykseltään usein ainakin lievästi eriytyneinä; *kentän* ja *kemä*-sanueen semantiikkaa on Ruben Nirvi aikoinaan (1948: 243–250) valaissut selvittäessään *Kemi*-nimen etymologiaa. Äskettäin (1989) on Jorma Koivulehto osoittanut, ettei ainakaan *keto* ja *kenttä* -sanojen samansointisuus ole sattumaa: molemmat juontuvat perimmältään samasta germaanisesta lainälähteestä, *keto* lainasanan *kesi* johdoksena ja *kenttä* lapin kautta kiertäneenä. Merkityksillään ja konnotaatioillaan kaikkikin neljä sanaa kuvastavat ihmisen vaihtelevaa suhdetta luontoon. Siltä kannalta valaiseva on *kenttä*-sanan lappalainen originaali *gied'de*, joka merkitsee eri murteissa mm. 'niittyä', 'nurmikkoista

¹ Kiitän tohtori Valdek Pallia ja KKI:n murrejaoksen väkeä avusta aineiston keruussa ja professori Jorma Koivulehtoa herätteitä antaneista keskusteluista.

pihamaata (kodan tai asuinrakennuksen ympärillä)', 'asuinpaikkaa', 'entistä (heinää kasvavaa) asuinpaikkaa', 'poronlypsyaitausta'. Ihminen on kodanpaikkansa tietysti aina hakenut tasaisesta, kuivasta maastosta, ja varsinkin karjalouden päästyä alkuun ovat parhaita asuinpaikkoja olleet lievästi humuspitoiset rantatasanteet, joiden heinäkasvua on voitu edistää luontaisella lannoituksella. Maaperän karuus ja mullan ohuus on sitä toisaalta rajoittanut; usein valtakasviksi on jäänyt kuiva sitkeä takkuheinä. Siksi ei ole ihme, että sanoihin on alkanut liittyä myös kielteisiä sivumerkityksiä. Niin on helposti käynyt maanviljelyn edistyessä: peltomiehen kannalta ei luonnostaan karu kamara ole sen tuottavampaa kuin kesantoon jäänyt maa. Tyystin negatiivista varausta sanat eivät välttämättä saa tässäkään vaiheessa. Rakennuksen sija, pihamaa on mieluummin yhä kenttämainen, ja esimerkiksi liossa olleet pellavat on laajalti levitetty ketoon tai kemään kuivumaan.

2. Virossa on vielä yksi *ke*-alkuinen kuivan ketomaisen kamaran nimitys: *kelu*, *kelo*. Sen aluetta ovat Koillis-Viron rantamurteet (Jõelähtme, kaikki kunnat Viru-Nigulasta itään ja kaakkoon), itämurteet (ainakin Torma, Kodavere) ja muutamat keskimurteidenkin alueeseen kuuluvat kunnat (Kadriina, Rakvere, Laiuse). Yksinäinen tieto on vielä kielialueen läntisimmältä ääreltä, Kihelkunnan murteesta Saarenmaalta. Seuraavassa valikoima Keele ja Kirjanduse Instituutin murrejaoksen runsaasta aineistosta:

Jõelähtme *kelu* 'kuiv vilets maa': *kelu_mâ*.

Viru-Nigula *kelu* 'kesa, kündmata maa' (toinen tieto: »ka lihtsalt kuiva, halva põllumaa kohta öeldakse»): *ei külvänd üks jäi kelu. üks kelutük on siäl sië nîsukkene kelo mâ*.

Lüganuse *kelo* ~ *kelu* 'sööt' (toinen tieto: 'üleskündmata lage maa'): *kelo künnettasse keväte üles ja tähässe lina põle; pellud jävät keloje [= 'sööti'], akkavad rohto kasvama; kelusse jänut mâ_tük ei_jele värî, et täta üles tüötta-ta*.

Jõhvi *kelò* 'söödimaa, koppel, kदारик, mis iial pole üles küntud ehk mis ammu kündmata'; (toinen tieto:) 'ülesharimata põllumaa põldude vahel'.

Vaivara *kelo* 'söötijätud (põllu)maa': *sie mâ on jätettñ kelost, setä ei künneta*.

Iisaku *kelu* 'harimata maa', (muuta tietoja:) 'jõude mâ, rohuga, end. põld ilma metsata'; 'sööt, vain, kõrge kuiv koht, kuhu suveõhtuti kogunes külanoorus': *ei künnetta, jâbgi keloje, kari ulgub põl*.

Torma *kelu*: *kelu on keerge ltvane mõâ, kellël kevagi ei kasvâ*.

Kodavere *kelò*: *krûsa kelò sñ one keerge krûsane muâ*.

Laiuse *kelu* 'vana sööt', (toinen tieto:) 'seisma jäänud põld, jäätmaa'.

Rakvere *kelu* 'söötijäänud põld': *kelu on kasvavad rohtu peld.*

Kadrina *kelu*: *kelu siè on juvâ kahè kolmè uâstane ärjaõpa suõi.*

Kihelkonna *kelu* 'kruusane maa': *üks_igavænâ riõkv kelu si_õn, vaænâ mâ.*

Vrt. Saaresten tietoon (III 349) samasta kunnasta: 'kehv kivine maa'.

Muistiin on merkitty myös samamerkityksinen johdos *kelustik* ainakin Haljalasta ja Vaivarasta (*kelostigod onvad jãnd kelo, süõtti*). Vaivaran seu-
duilta on kantasana lainautunut Viron Inkerissä puhuttuun Rosonan inke-
roismurteeseen: *keao* 'kesä' (Mägiste 1925: 63). Muista inkeroisurteista sitä
ei ole tavattu.

3. Viron sanan merkitykset muistuttavat suuresti *kentän*, *kedon* ja *kemän*
tuttuja merkityksiä: nytkin on kyseessä kamartunut, heinää kasvava maa,
varsinkin maanviljelijän näkökulmasta (kesantoon jäänyt pelto). *Keto*-
sanaan on Mikk Tooms (Mihkel Toomse) viron *kelu*-sanan aikoinaan yhdis-
tänytkin (1933: 5–7). Hänen oletuksensa mukaan olisi kyseessä laina suo-
mesta, hämäläiseltä (nimenomaan kaakkoishämäläiseltä) **δ* > *l* -alueelta,
jossa on taivutettu *keto* : *kelon*. »— — arvatavasti laenuandja ala *keto* :
kelon (< **keðon*) muutmissuhte oleks olnud laenuvõtjale murdele vastuvõt-
matu. Siia juurde veel arvatagu see, et viimast soodustasid ehk mõned geni-
tiivsed liitumused (*kelõ künt* LügSavala < **keðon künto* jm.)» Rinnakkais-
tapauksina hänellä on esittää pari muuta oletettavasti suomalaisperäistä vi-
ron *l*-sanaa: Elsa Enäjärven huomauttama Kuusalun murteen leikinnimi *vou-
li mäng* ja Lügänuksen murteen sana *kalikkas* 'peenike kaigas', jota muissa
koillisissa rantamurteissa vastaa *katikkas*, ellei sitten odotuksenmukainen
kaigaš (Lügänuksessa), *kaikkas* (Jõhvissa, Mari Mustan tietoja 1987: 57).

Niin houkuttelevalta kuin Toomsen ajatus voi tuntuakin, sitä vastaan pu-
huvat eräät todennäköisyyssyyt. Toomsen kirjoituksen aikoihin oli hämä-
läismurteiden *δ* > *l* -muutos tapana ajoittaa 1500–1600-luvulle. Myöhem-
mässä tutkimuksessa sitä on eri perustein takautettu melkoisesti, viimeistään
1200-luvulle (Virtaranta 1958: 213) tai lähinnä 1000-luvulle (kirj. 1972: 104),
eikä vanhempikaan ikäys näytä tällä tietoa mahdollomalta. Kysymys onkin
siitä, ovatko Viron ja Suomen yhteydet yhä äänteenmuutoksen tapahduttua
olleet niin tiiviit, että sana uudessa heikkoasteisessa äänneasussaan olisi voi-
nut lainautua viroon ja vakiintua huomattavan laajalle alueelle. Ainakin
1200-luvulta lähtien on esteenä ollut Suomen etelärannikon ruotsalaisasutus
ja sen kupeessa Lounais-Suomesta pitkin Uttamaata Kymen suistoon asti
levinnyt *ð* (> *r*) -edustus; vrt. esityksiäni 1971: 146 ja 1972: 104. *Kelu*-sanan
vakiintuneisuutta ja pitkää ikää omalla alueellaan osoittaa jo se, että lähes
kaikkialla tämä maastotermi on kiintynyt myös paikannimiin. Valdek Pallin
äskettäisen kartan mukaan (1988: 267) on *kelu*-perusosaisia tai -määriteosai-

sia nimiä merkitty ainakin Kadrinan, Haljalan, Rakveren, Viru-Nigulan, Viru-Jaagupin, Lüganusen, Jõhvin, Vaivaran, Iisakun, Avinurmen ja Torman kunnista ja lisäksi kolme nimeä niin kaukaa lännestä kuin Väinämeren ääreltä Kirblastasta. Tällaiseen alueeseen vaivoin rinnastuvat Kuusalun *vouli* ja Lüganusen *kalikkas* (myös Kuusalussa *kaligas*, ks. Mari Must 1987: 57). Jos sana olisi suomalainen laina, ei sen lainautuminen heikkoasteisessa asussa kyllä sinänsä olisi mahdotonta. Suomen murteissa on moniakin tapauksia, joissa juuri »hämäläinen *l*» tavataan varsinaisen alueensa ulkopuolella. Useimmat selittyvät jäänteiksi (esim. *talikko*, *mälýstin*, tuohi on *salollaan*, ks. Virtaranta, mt.). Jotkin taas ovat lainoja *l*-alueelta (kaakkoismurteiden *sulkasalol*, mts. 180). Yhteistä melkein kaikille tapauksille on kuitenkin se, että ne ovat olleet vaihtelemattomasti umpitavuisia tai sitten semanttisesti eristyneet *r*:llisestä paradigman osasta. Harvinaista tyyppiä on hämäläinen niinenkäsittelytermi *viloa*, alk. *vitoa*. *l*:n periaatteellisen yleistymiskyvyn paradigman piirissä se osoittaa; lähtökohtana ovat tässä olleet ilmeisesti työvaiheesta runsaasti käytetyt passiivimuodot. Kyseenalaiseksi kuitenkin jää, olisiko *keto* : *kelon* -paradigmassa ollut samanlaista painetta yleistykseen.

Olen Toomsen kirjoituksen ottanut puheeksi, koska se joka tapauksessa sisältää jo ajatuskonstruktiona merkittävän ratkaisun, joka myöhemmin on painunut unohduksiin. Sitä ei ole maininnut Y. H. Toivonen SKES:ssa (1955) eikä Julius Mägiste postuumissa viron etymologisessa sanakirjassaan (1982), ei liioin Virtaranta dentaalispiranttitutkimuksessaan. Toisaalta viron sanalle ei ole esitetty muutakaan selitystä.

4. *Kelu*-sanan vokaalisuhteet kaipaavat hiukan tarkastelua. Jos vanhana lähtökohtana on ollut **kelo*, odottaisi ensi tavuun itämerensuomen eteläryhmän yleisedustuksen mukaisesti tietenkin *õ*:ta, vrt. vir. *põld* < **pelto*, *võrk* < **verkko*, *põhud* < **pehkut*. *e* olisi odotuksenmukainen vain koillisen rannikkomurteen rannimmaisissa kunnissa: Jõelähtmessä, Haljalassa, Viru-Nigulassa ja osassa Vaivaraa (Mari Must 1987: 115–116). Wiedemann (1893) tuntee sellaisen muodosteen kuin *kõlu-mä* 'wüstes Ackerland, zweijährige Brache'. Tälle tiedolle ei kuitenkaan ole löytynyt vahvistusta, ja Toomse (1933: 6) on kai oikeassa arvellessaan, että Wiedemann on sepittänyt rantamurteiden pohjalta hyperkorrektiin asun. Oikea on ilmeisesti myös hänen havaintonsa, että tähän yhteyteen ei kuulu viron tavallinen *kõlu*, jonka Wiedemann selittää sanoilla 'Hülßen, spreuartiges, sehr leichtes Getreide, verdorbenes Heu; dünne Haut unmittelbar über dem Fleische; Erbsenschote'. Eri murteissa tavattavat merkitykset on Saareste käsittepiirisanakirjassaan tiivistänyt seuraavaan tapaan: 'kerge, väärtuseta v. rikkiläinud hein' (I 408),

'kest, tühi taimekest, ihu e. naha kile', (Sa[arenmaa] 'hernekaun (er. tühjalt), tühi, kerge ja väärtusetu ese' (I 1179), 'kõhu kile' (II 184), 'ohuke nahakile, mis liha ja ploomirasva ümbritseb' (II 1106), *pähkli k.* 'p. tupp' (III 310). Tällä sanalla on myös rinnakkaismuotoja: *kõlv* : -u Kuusalussa, *kolv* : -e Jõe-lähtmessä, *kalv* : -u t. -e ainakin Kuusalussa ja Pranglissa (II 184, 538, 1106). Hyväksyttävältä tuntuu Toivosen jo 1914: 75, 1929: 66 esittämä ja SKES:ssa toistama rinnastus, jonka mukaan tämä sana on suomen *kalvo*-sanan vastine. Asiaa tosin hiukan mutkistaa se, että äänteellisesti ja semantisesti voisi v:ttömiin muotoihin rinnastua vielä suomen *kale* ~ **kaloh* 'akana; kahujyvä'. Tästäkin mahdollisuudesta Toivonen on s.v. epäröiden huomauttanut SKES:ssa. Suhde sm. *a* ~ vir. *õ* on joka tapauksessa tuttu monista muista sanoista: *põlema*, *mõnama*, *põgenema*, *lõng*, *sõna* jne.

e-o (*u*)-kombinaatio ei ole virossa sekään outo. Pelkästään nominien alalta löytyy lukuisia tapauksia, joissa se tunnetaan muuallakin kuin rannimmaisissa koillismurteissa. Monet niistä ovat etymologisesti epäselviä, jotkut ehkä ekspressiivää lähtöä, esim. *epu* (*epo*) 'edev', *lebo* (Kodavere) 'nõrk tuul', heimonnimi *setu* (*seto*) (eräästä selityskokeesta ks. Mägiste 1957). Jotkut taas ovat nuorehkoja lainoja, esim. *kelk* : *kelgu* 'kelkka', *kellu* 'muurauslasta'. Vihdoin on nomini- ja verbikantaisia johdoksia, joilla on ollut tai yhä on assosiatiiivi kytkös *e*-vartaloiseen tai alkuaan *ä*-vartaloiseen kantasanaan: *edu* (vrt. *ede*-), *peru* ~ *pero* 'vauhko (hevonon)' (etelävirossa *pero* myös 'peräsin'), *elu* ~ *elo*, *tegu* ~ *tego*, *vedu* ~ *vedo* jne. Juuri tämmöiset johdokset ovat itämerensuomen eteläryhmässä pysyttäneet *e-o* ja *e-u*-kombinaatiot voimassa varhaisesta *e > e* -muutoksesta huolimatta (Mägiste 1931: 244–247, Erkki Itkonen 1945: 179–180), ja juuri niiden pohjalta tämä äännerakennetyyppi on lähtenyt edelleen karttumaan. Sivumennen sanoen äskeisenlaisissa johdoksissa näyttää olevan viron, liivin ja vatjan *e*-vokaalin foneemistumisenkin avain: kun takavokaalin edellä syntynyt *e*:n variantti *e* ja kantasanan tukema *e* saattoivat kumpikin esiintyä toisen tavun *o*:n ja *u*:n edellä, oli ensi tavun *e* ja *e* -vokaaleilta hävinnyt osa niiden kombinatorisista edellytyksistä ja ne olivat ainakin määrääsemisissä keskenään oppositiossa. Vasta myöhemmin opposition asemat laajenivat, kun *e*:n ja *e*:n esiintymistä säädelleet toisen tavun vastakohtat *u-ü* ja *a-ä* laajalti kumoutuivat, ainakin virossa juuri tässä järjestyksessä. Vrt. esitystäni 1980: 112.

Kelu-sanan voisi ensi katsomalta luulla kuuluvan etymologialtaan tuntemattomien uudissanonien joukkoon. Yhdestä murteesta, eteläviron koillislaidalla puhutusta Räpinan murteesta, tunnetaan kuitenkin johdos, joka viittaa *e-ä*-kombinaation sisältäneeseen kantasanaan. Saareste (II 583) esittää tämän johdoksen normaalistetussa muodossa *kelak* 'vilets liivane põllumaa'

ja mainitsee sen tutuksi myös Virumaalla, ts. koillisissa rantamurteissa. KKI:n murrejaoksen kokoelmiin sana on kirjattu vain Räpinasta: *keläk* 'liivane, vilets põllumaa', esim. *hâ mâ olę_i, vanâ liva keläkukkęņ om sę halv peļgäs pōuva ja kõkkę* ['ei siedä poutaa ja kaikkea'], *vana keläk om õnnę*. Voidaan alustavasti otaksua, että *kelu* on vanha termi, jonka kantasana **kelä* vain Räpinan murre on säilyttänyt välillisen muiston. Pitemmälle sanan selvittelyssä tuskin päästääkään viron sisäisin perustein.

5. Edemmäs päästään Suomen-siltaa pitkin. Vastapäätä Lügenusea ja Jõhvia, kaakkoishämäläisten murteiden kaakkoisimmasta kolkasta Vehkalahdelta, on Sanakirjasäätiön vastaaja M. Pakkanen 1947 ja 1950 ilmoittanut kahdestikin maastotermin *kelho*. Merkitys on 'huono, ohutmultainen maa, missä ei mikään tahdo kasvaa', siis jokseenkin sama kuin Suomenlahden etelärannalla *kelu*-sanan merkitys. Tieto on hapaksi; siihen ehkä rinnastuu lähiseutujen *kelho* 'tervahaudassa palamaton ja hiiltymätön puu' (Valkeala, Savitaipale). Suomen murteissa sanalla on muitakin homonyymejä: *kelho* 'puinen vannehdittu t. vatimainen astia; vanha rikkiäinen puuastia' (lounaismurteiden itäryhmä ja niiden lähistö), 'eläimen ruho' (lounaismurteiden Maskun ryhmä), 'sarven tohlo; vanha puoleksi lahonnut hammas' (lounaismurteiden itäryhmä, Länsi-Uusimaa); »keleho kapine» = 'työase, joka ei käy käteen, on sopimaton' (Saarijärvi); johdos *kelhonen* sanonnassa »kelehošev vehkeet» = 'epäkuntoiset, korjattavat työkalut, ajopelit ym.' (Äänekoski). Niiden suhde toisiinsa, hämäläiseen puuastian nimeen *kehlo* ja ehkä jotain tietä maastotermiimmekin saa tässä jäädä pohtimatta.

Viron ja Vehkalahden murteen maastotermien yhteys tuntuu joka tapauksessa ilmeiseltä. Viron sanan vartalokonsonantistona olisikin siis alkuaan ollut *-lh-* eikä *-l-*; *h:*n kato nasaalin ja likvidan jäljessä on pohjoisvirossa poikkeuksetonta, ja etelävironkin puolelle sen alue ulottuu, vaikka metateettinen *-hl-*, *-hr-*, *-hr-* edustus käy sitä luonteenomaisemmaksi, mitä kaakommaksi mennään (Kettunen 1929: 100, Tauli 1956: 182, Hella Keem 1970: 25, 30–31). Varsinaisen tukensa yhdistelmä saa siitä, että odotuksenmukainen *e-ä:*llinen kantasana *kelhä* tunnetaan sekin suomesta. Päinvastoin kuin virossa on suomessa juuri tämä kantasana yleisin, *kelho* ja useat muut toisijaiset muodosteet ja johdokset harvinaisempia.

Jo Porthan on merkinnyt välilehtiseen Jusleniuksen sanakirjaansa, että *kelhä* (»vainion l. luhdan kelhä, jota ej kelpa nijttä») = 'hård mark, torr plätt', id. quod *kellto* 'aridus campus'. Olennaisesti sama tieto on periytynyt Gananderin kautta Lönnotin sanakirjaan asti. Nykymurteisiin saakka tämä sana ja sen toisinnot ja johdokset ovat eläneet laajalla mutta hajanaisella länsimurteisella alueella. Sitä on taannoin (1980: 121–123) valaissut Jouko

Vahtola selvitellessään Tornion- ja Kemijokilaakson asutuksen syntyä ja erityisesti muinais-Hämeen osuutta siihen. Vahtolan luonnosmaisessa kartassa on yhdistetty, kyllä eri merkkejä käyttäen, appellatiivi- ja paikannimitiedot. Voi olla paikallaan käsitellä ne kustakin toisinnosta erikseen ja muutenkin täydentää ja tarkentaa hänen karttaansa. Seuraavat tiedot ovat appellatiivien osalta suomen murteiden sana-arkistosta ja nimiarkistosta, paikannimien osalta nimiarkistosta.

Semmoisenaan appellatiivi *kelhä* tunnetaan kapeahkolla satakuntalais-hämäläisellä alueella, joka ulottuu Eurajoelta, Luvialta ja Kokemäenjoen suistosta jokivartta seuraillen Vanajavesistön keskustan ympärille ja katkeaa sitten mutta tulee Kymenlaaksossa uudelleen näkyviin. Pari haaraketta ulottuu Ala-Satakunnassa Vampulaan (mutta ei näköjään etelämmäs) ja Lounais-Hämeessä Tammelaan. Aivan kuin pohjoiseen suuntautuneen retkeilyn jäljiltä sana ilmaantuu pitkäkhön välin jälkeen uudestaan näkyviin Etelä-Pohjanmaan lounaiskolkassa (Isojoki, Kauhajoki), Keski-Pohjanmaalla Lesti- ja vähin Kalajokilaaksossakin, parissa Pohjois-Pohjanmaan pitäjässä (Temmes, Ii) ja vihdoin laajalti Koillis-Pohjanmaalla sekä Peräpohjassa (Kemin ja Kemijärven murteistot). Selityksiä: Eurajoki 'kuiva hiekkaharju' (Jalmari Jaakkola 1909); Porin mlk. 'hiekkainen töyry pellossa', »Tua kelhäkohta pakkaa aim pourittummaa»; Kokemäki »Se [niitty] on semmonen kelhä joka ei kassoo muuta ko hirventakkua»; Vampula 'kuiva kenttä, niitty', »Sill_oli semmosta maaniittua semmosta kelhää vaaj ja sitä kelhittiin, ei siitä mittään [heiniä] tullu» (Eino Lepistö 1941); Tyrvää 'maa, jossa on »päällä turve, alla savi, kasvaa pajukkoa, niitun tapasta»; Lavia 'kuiva kenttä tai kuivuudesta palanut heinämaa'; Akaa 'huonokasvuinen keto, kuivaa ja laihaa [heinä]maata'; Urjala 'heikkoruohoinen keto (luonnonniityllä), muutenkin huono maa'; Tammela 'ohutmultainen niitty'; Hauho 'saviperäinen rinne'; Elimäki 'niityn kuivapaikka', »Vietih heinät kelhäl kuivamah»; Kymi 'laiha, kuiva savikkomaa, joka ei kasva muuta kuin takkuheinää eli *jussintukkaa*; (myös:) itse takkuheinä' (Väinö Tala 1948); Kauhajoki 'huonokasvuinen niitty'; Kannus 'niitty, joka on korkealla, kuivalla maalla'; Kälviä 'kuivunut järvenranta' (»se on huonua maata, kasos koirampuumätkkyä»); Nivala 'kuivettunut ja kulottunut maa, usein juuri puron ahde tai nummi' (Kustaa Vilkuna 1930–35); Temmes 'huonokasvuinen, kovavartista heinää kasvava kuiva niitty, usein joen törmää'; Pudasjärvi 'talon autiolle jäänyt vanha nurmikenttä'; Kuusamo 'huonokasvuinen keto tai nurmikko'; Kittilä 'huonosti kasvava luonnonniitty'; Inari 'kuiva kasvamaton kenttä tai lietehietikko (jossa vaivoin jotakin heinäntapaista kasvaa)' (Ilmari Itkonen 1910–12). Iitissä adjektiivistuma: »Se oh hyvin kelhää [= voimatonta, huonoa] savea, joka [maan] pinnall_on» (Aino Oksanen 1926–30).

Kelhä-paikannimien levikki muistuttaa appellatiivin levikkiä, mutta pikku erojakin on. Lounaismurteiden alueella nimiä tavataan paitsi Eurajoella myös etelämpänä Ruskolla (*Kelhä*, talo) ja Uskelassa (*Kelhä*, torppa). Harvakseltaan nimiä on edelleen Kokemäenjoen ja Kyrösjärven reitin tienoilla, Vanaja-vesistön seuduilla (Vesilahti, Kangasala, Lempäälä, Janakkala) ja sen itäpuolisessakin Hämeessä (Tuulos, Lammi, Hollola, Jämsä, Koskenpää). Erillään näistä on taas Kymen suiston *Kelhä*-pesäke (Elimäki, Anjala, Kymi). Etelä-Pohjanmaalta tunnetaan jokunen nimi paitsi Isojoelta myös Kyrönjoen ja Lapuanjoen varsilta (Ylistaro, Isokyrö, Alavus, Kuortane). Nimiä on vielä Lesti- ja Kalajokilaakson tienoilla, Pohjois-Pohjanmaan eteläosissa ja pohjoisimmat Taivalkoskella ja Kuusamossa. Valtaosassa paikannimiä *Kelhä* on siltään, ja niiden tarkoitteet ovat peltoja tai niittyjä, joskus muita maastonkohtia; vähemmistöksi jäävät sellaiset, usein ilmeisesti toissijaiset genetiivialkuiset yhdysnimet kuin *Kelhäntörmä* (Tupurlanjärveen viettävä rinne Mouhijärvellä), *Kelhänpelto* (mm. Lammilla ja Koskenpäällä), *Kelhänpudas* (Taivalkoskella; väylä Iso-Kelhä- ja Pikku-Kelhä-nimisten niittysaarten välissä Jurmunlammen yläpäässä). Historialliselta kannalta ehkä kiintoisimmat nimet ovat Ylä-Satakunnan *Kelhäjärvi* (pari kilometriä pitkä keskiaikaisten Sastamalan ja Hämeenkyrön pitäjien rajajärvi, nyk. Mouhijärven ja Hämeenkyrön rajalla) ja Jämsän *Kelhä* (kylä Jämsänjoen länsirannalla, yksinäistalona jo vuoden 1539 maakirjoissa). Ne ovat varmasti vanhoja; Jämsän Kelhän iäkkyyteen viittaa jo semmoinen seikka kuin kylän niityomistus Päijänteen vastarannalla Korpilahden Putkilahdessa. Sellainen on ollut melkein kaikilla Jämsän keskiaikaisilla kantakylillä muttei juuri nuoremmilla kylillä (Oja 1954: 302–306).

6. *Kelhä*-sanalla on suomen murteissa lukuisia äännetoisintoja ja johdoksia.

1) Siellä täällä lounaismurteissa tavataan labiaaliuma *kölhä*: Rauma 'pieni mäki tai kumpu'; Pyhäranta 'korkeanlainen, kivinen ja kuiva paikka pellossa', »Tosa kölhäs o nii huanu laehu»; Mynämäki yhd. *hiata-*, *mäen/-kölhä*, »Ei toho hiatkölhä ränt muut ku ruusumperuni tällä, ei siim mut kasva», »Se o semmost mäenkölhä se niittu, see kasva valla hirventakku» (Anna Rekola 1924–46); Uskela 'viljelyspellossa oleva mäkinen paikka'; Muurla 'maaston savinen kohouma; pellossa oleva savijuonne'. Odotuksenukaisesti *Kölhä* on pellon nimenä useissa lounaismurteiden pohjoisryhmän pitäjissä (Laitila, Tl. Karjala, Mynämäki, Mietoinen, Lemu). Myös *Kölhänahde* mäki Eurajoella, *Kölhämäki* mäki kärrytiessä Kalannissa, *Kölhäniittu* metsäalue, ent. niitty Tl. Lapissa. Aivan yksinäinen ja ehkä eri perua on Sulkavan *Kölhä* (saari Saimaan Enonvedessä).

2) Lounaismurteiden *e > ä* -muutoksen vaikutuksesta *kälhä*: Kiikala 'kui-

va savinen mäenlaki, peltosarassa korkeampi maankohta'; Pertteli 'maa, joka on vailla ruokamultaa ja kasvaa perin heikosti'; Somero 'kuiva, huono niitty'.

3) Vain parissa pitäjässä *kelha*: Karjalohjalla 'kuiva paikka (suolla)' (Marita Cronstedt 1958), Sodankylän Rovasessa = »korkia hiekkainen ranta» (Eero Kiviniemi 1965). Nähtävästi kielirajoilla sattuneita vokaalisointusuhteiden järkkymiä. Sodankylässä myös pn. *Kelhatörmä* (luonnonniitty Kitisen rannalla).

4) Tornion murteistossa *kelhäs* : *kelhään*: Karunki 'kuiva, niitettäväksi kelpaamaton maa', Täräntö 'luonnontilainen karu ylänkömaa, tasainen ja enintään nurmea kasvava', Enontekiö = »sileä kuiva heinämaa». Obliikvisijojen pitkä vokaali on mukautumaa metateettiseen äännerakennetyyppiin *sälhän*, *pilhän* 'pilaan' jne.; vrt. pitkävokaalisiin tapauksiin *tarhaan* 'tarhan', *karhähä* 'karahka', *silhähä* (Airila 1912: 142, 226). Nominatiivi analoginen; Ylitorniolta (sekä Suomen että Ruotsin puolelta) ja Pellosta on merkitty myös nom. *kelhää*, ja paikkakuntaa täsmentämättä sen mainitsee Airilakin ('korkea paikka niityllä tai metsässä', 1912: 225; rinnakkaistapauksia: *hanhi*, *tarhä*, *vanhä* ym.). Samantapaiseen mutta näistä erilliseen analogiaan kai perustuu lounaismurteiden rajoilta Kullaan—Uvilan ja Nakkilan murteista merkitty *kelhäs*, sel. Nakkilassa 'niityssä korkeampi kohta, joka kasvaa huonosti heinää'. Vrt. lounaismurteiden suhteeseen *paras* : *parhan*. Myös paikannimissä: *Kelhäs* peltoja Nakkilassa ja lounaismurteiden puolella Luvialla.

5) Vastaava labiaalistunut muoto *Kölhäs* paikannimenä Nakkilassa, Eurajoella ja Kalannissa, *Kölhäslato* Tl. Karjalassa (kaikki pellon nimiä).

6) Peräpohjan pohjoisosissa *keläs* : *kelhä(ä)n*: Muonio 'kuiva paikka kosteikossa'; Kittilä 'hiekkainen, huonokasvuinen maaperä'; Enontekiö 'korkea ja kuiva jokitörmä(niitty); törmäniitty, niitytörmä'; Inari 'laiha hietainen joenrantatasanne, joka kasvaa luonnonheinää' (T. I. Itkonen 1910). Analogista mukautumaa taivutustyyppiin *päläs* : *pälhä(ä)n*. Myös paikannimissä tämä muodoste tavataan: Kemijärvellä *Keläs* pieni koski Javarusjoessa, Karungissa pellon nimi *Keläspelto* (murt. *Keläh-*). Näistä erillään on Etelä-Pohjanmaan Kuortaneen pn. *Keläs* (selitetty: »loivasti järveen laskeutuva niitty»), joka pohjautuu samantyyppiseen mutta maantieteellisesti erilliseen analogiaan (vrt. Laihian ja Vähänkyrön *noras* 'antelupeppi' pro *norha*; Laurosela 1913: 149).

7) Muoniossa *kelläs* : *kelhään* = 'kumpu, loivasti kohoava törmä', *niityn-kelhää*t = 'niityntörmät'. Samoin analoginen, vrt. Tornion murteiston *kallis* : *kalhiin*.

8) Paikoin tunnetaan *kelhi*. Tietoja appellatiivista on muutamista lähök-

käisistä Ylä-Satakunnan ja Sydän-Hämeen pitäjistä: Tyrvää 'savikkoylänkö', Mouhijärvi »Se on semmosta alastonta savikelhiä» = 'laihaa heikkokasvuista savipeltoa' (Eero Niinimäki 1960), Vesilahti 'saviharjanne', Sääksmäki »Se on kuivaa kelhiä» = 'kuivaa kenttää' (Taito Piironen 1950). Myös Kalajoella *kelehi* = 'luonnonniitystä käännetty keto, joka uudestaan vuosien päästä on muuttunut huonokasvuiseksi'. *Kelhi*-paikannimiäkin on: itse *Kelhi* pellon nimenä Pusulassa, Eurajoella ja Tyrväässä (eri kylissä ainakin neljä samannimistä), *Kelhivainio* Eurajoella, maantiemäki *Kelhinahde* ja suo *Kelhinsuo* Vesilahdessa (jälkimmäinen »saanut nimensä reunalla kohoavien saviharjanteiden mukaan»). Huomattavan vanhaan kulttuurimaisemaan kuuluu Sääksmäen Huittulan *Kelhivuori*, Martti Rapolan 1945 kirjoittaman selvityksen mukaan »kivikkoisen soraharju, joka luode—kaakko-suunnassa on Rapolan harjun matalahkona jatkona viimeksimainitusta kaakkoon». Appellatiivi *kelhi* ja sama-asuiset paikannimetkin voivat olla abstrahoitumia *kelhä*-sanana säännönmukaisista monikkomuodoista, mutta *Kelhivuoren* selityksenä tulee tuskin kyseeseen muu kuin seuraava, jonka Martti Rapola on esittänyt erästä väärinkäsitystä oikovassa lyhyessä sanomalehtikirjoituksessaan 1965: »samalla tavoin kuin aito muinaissuomalainen yhdistämistapa on luonut esim. sanat *leipilapio*, *lehmitarha*, *sisikunta*, *heiniseiväs* ym. se myös *kelhän* pohjalta on yhdistänyt *i*:llisen *Kelhivuoren*.»

9) Vastaava labiaalstuma *kölhi* on *kelhin* rinnakkaismuotona merkitty Tyrväältä. Lemusta tunnetaan paikannimi *Kölimäki*, jonka muodostus rinnastuu Sääksmäen *Kelhivuoreen* (vrt. lounaismurteiden *kölhä*). Viipurin maalaiskunnassa on *Kölhi* ollut sekä talon- että sukunimenä (Mikkonen—Paikkala 1984: 454). Sen alkuperä on epäselvä: lounaissuomalaiseen maastotermiin perustuva varhainen siirrynnäinen?

10) Porin seudulta on ilmoitettu johdos *kelhe*: Luvia 'pieni mäki tai kumpu'; Ahlainen 'harvakasvuinen huono heinä', »Kelhet [partit.] on ikävä ja raskast niittää ko täytyy nii kovin kannattaa käsillä vikahdet». Paikannimenä *Kelhe* tunnetaan lounaismurteiden itäryhmän alueella Piikkiössä (lohkotila, ent. torppa), Paimiossa (pelto) ja Kiskossa (pelto).

11) Vehkalahtelainen johdos *kelho* oli jo puheena. Lisättäköön sen ja samalla sanueen virolais-suomalaisen etymologian vahvistukseksi eräät vanhat asutusnimet: Lempäälän *Kelho* (kantatalo ja kylä), Tyrvännön *Kelho* (hävinnyt torppa) ja Maskun *Kelho(i)nen* (yksinäistalo ja kylä, asiakirjoissa jo 1400-luvulla). Myös luontonimiä: Karkussa *Kelhonaho* (»metsää, ahomaata»), Hollolassa *Kelhonpohja* (»järvenranta») ja *Kelhonsuo*, Keski-Suomen Äänekoskella asti *Kelhospuro*.

12) Vastaava etuvokaalinen *Kölhö* tunnetaan pellon nimenä Halikosta ja Janakkalasta.

13) Johdos *kelhu* on merkitty Kylmäkoskelta: »Savimaa on laihaa kelhua, jolsei siihen panna lantaa ja ruoppaa.» Jokunen tieto on lisäksi Pohjois- ja Koillis-Pohjanmaalta: mm. Utajärvi 'kuiva, vähä- ja sitkeäheinäinen törmä-(niitty)'; Posio *kelhujä* 'lyhyttä nurmiheinää'. Vanhalta perulta näyttävät eräät paikannimet. Tammelasta tunnetaan kaksikin *Kelhu*-nimistä asumusta: toisaalta hävinnyt torppa Hykkilässä (sen mukaan myös lampi, *Kelhunlammi*), toisaalta lohkotila, ent. Saaren kartanon torppa Kankaisten kylässä (lähellä myös *Kelhusuo* ja *Kelhunkallio*). Kielialueen toisessa päässä Kolarissa on kaksi vaaraa: *Pikku-Kelhu* ja *Iso-Kelhu*, jonka luota saa alkunsa Naamijokeen laskeva *Kelhujoki*. Samoin kuin *kelho* voisi myös *kelhu* muodostukseltaan (vaikka ei välttämättä geneettisesti) vastata viron asua *kelu*. Johtosuhteeseen vrt. *harja* : *harju*, *kemä* : *kemu*.

14) Etuvokaalinen *kelhy* on tiedossa vain Keski-Pohjanmaan Reisjärveltä, selityksenä jälleen 'huonokasvuinen kuiva luonnonniitty'. »Ne kelehyt [Kalanjärven kuiviolla] kasvo vaa siantakkua ja kuka halus nii sai käyvän niittämässä.»

15) Ylä-Satakunnan Parkanosta on ilmoitettu *kelhittinen* : »mennäk kelehtisiä niittelehen». Se on pleonastista johdostyyppiä, josta ks. Virtaranta 1946: 210.

16) Harvinainen tapaus: paikannimi *Kölhiö*, saari Lavian Karhijärvessä.

17) Suomen-sillan puoliväliin, Suursaaren murteeseen, on vihdoin kehittynyt erikoinen johdos *kelhenä* 'kuivahko kangas, jossa kasvaa heinää mutta hyvin harvaa': »Eihän tää kelhenä kasva poutakesäl yhtään» (Laina Porkka 1916).

Kuvaa täydentävät samamerkityksiset kollektiivijohdokset *kelhikko* (Rautio, Kemi) ja *kelhikkö* (Ylivieska, Kittilä). Sanan tärkeyttä tyysijoillaan osoittaa se, että siitä on versonut verbejäkin: *kelhiä* 'niittää kelhää' (Vampula), 'keräillä heiniä' (Parkano), *kelhittyä* (niitystä) 'käydä kuivaksi ja kasvamattomaksi' (Kannus, Himanka, Ylivieska, Nivala, Simo, Kittilä, Inari), *kelhettyä* id. (Jaala), *kelhiintyä* 'jäädä kesannolle, viljelemättä' (Kihniö, Virtaranta 1957: 783). Himangalla »ne [peltojen sisällä olevat kenturat] on niin *kelehiintynyt* ettei ne kasvumitään kö pajurrisuja» (Raimo Jussila 1971).

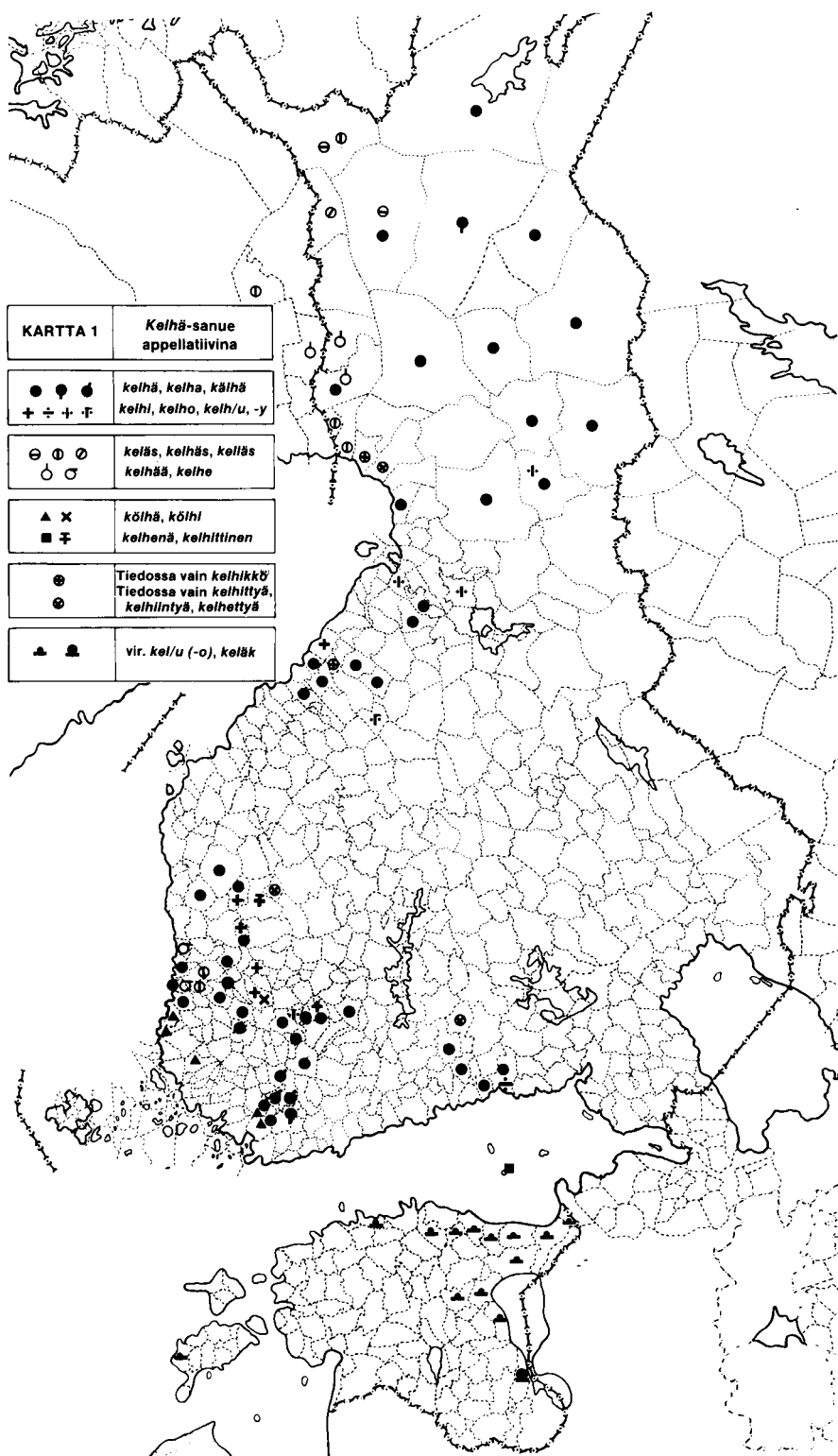
7. *Kelhän* ja sen toisintojen yhteislevikkiä sopii tarkastella ensi sijassa paikannimikartasta käsin. Siinä täyttyvät eräät appellatiivikartan aukot, joiden syynä osaksi on varmaan tähänastisen keruun tavanomainen puutteellisuus mutta suuremmaksi osaksi kai se, että appellatiivi on paikoin harvinaistunut ja kadonnut. Näin on laita varsinkin Turun kahta puolta puhutuissa osissa lounaismurteita, osassa maakunnallista Hämettä ja Etelä-Pohjanmaan itä- ja pohjoiskolkilla. Kaikkiaan paikannimikartan (1) voi olettaa kuvastavan kes-

kimäärin vanhempaa kantaa kuin appellatiivikartta (2), jossa kyllä siinäkin on historiallisessa mielessä merkittäviä pikku täydennyksiä levikkietoihin. Oma kiintoisuutensa on vihdoin paikannimien ja appellatiivien yhteislevikkiä esittävällä kartalla (3), joka on kompaktimpi kuin kumpikaan edellinen.

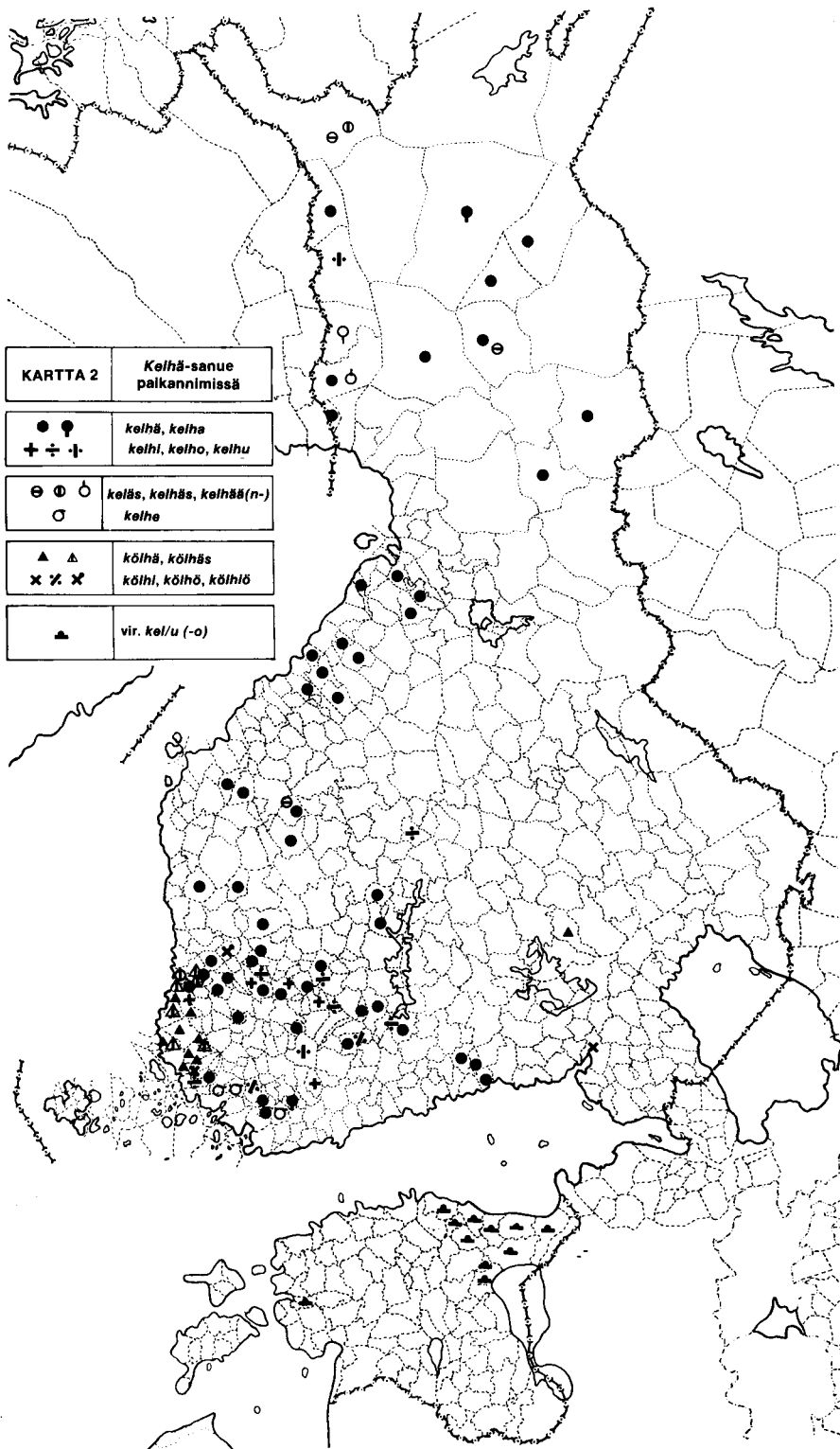
Kokonaiskuva levikistä on esittelyssäni väkisin silpoutunut eri toisintojen osalle. Kartoista nähdään nyt ensinnäkin, että *kelhä*-sanue on kuulunut kaikkiin lounaismurteisiin. Nähdään edelleen, että sieltä alue jatkuu Kokemäenjoen varsia seurailleen ensin Kyrösjärven reitin seuduille, sitten koko Sydän-Hämeeseen, Lammille ja Hollolaan ja pienen katkon jälkeen Kymenlaaksoon. Erikseen on vielä Jämsän *Kelhä*. Vähin poikkeuksin (lähinnä Kymenlaakson alaosat) levikki siten myötäilee metallikulttuurin tasolle vaurastunutta Varsinais-Suomen, Satakunnan ja Hämeen rautakautista asutusta, joka on yksityiskohdittain kuvattu Eino Jutikkalan tutussa kartassa (1959: 10–11) ja kalmistojen osalta hiukan kaavamaisemmin mutta uudemmatkin löydöt huomioon ottaen Matti Huurteen kartassa (1979: 131). Erityisen puhuvia ovat ne laajahkot kartan tyhjiöt, joissa *kelhästä* ei näy jälkiä. Niitä on, murteentutkimuksen termejä käyttäkseni, lounaisten välimurteiden alue melkein kokonaan; poikkeuksiksi jäävät vain toisaalta eräät reunapitäjät kuten Karjalohja, Pusula ja Somero, toisaalta tyhjiön katkaiseva Kokemäenjoen alajuoksu + Loimijoen alajuoksu, ts. Porin seutu ja Ala-Satakunnan murrealueen pohjoisosa. Tyhjäksi jää myös hämäläismurteiden koillinen laita Kangasalta pohjoiseen ja itään, ja edelleen ovat tyhjiä melkein koko Uusimaa ja siihen rajautuvat hämäläispitäjät Lopen–Hausjärven–Orimattilan linjalla. Kartan tyhjiöt olivat ensimmäisellä vuosituhanella »asumattomia», monet niistä todellisuudessa kai eri kulttuurimuotoa edustavien metsälappalaisten jutama-alueita.

Miksei kulttuuriltaan toisenlainen asutus ole voittaessaan tuonut *kelhää* näillekin alueille? Vastaus voi olla yksinkertaisesti se, mihin alussa viittasin: maastotermit pysyvät elossa paikannimien varassa. Aikoinaan (1962) käsittelemäni *keidas* osoittaa sen selvästi; elävin tämä harvinainen kannaksen nimitys on Päijänteen itärannalla Luhangassa, jossa sitä tukemassa on puolen tusinan paikannimen tihentymä. Niin kauan kuin ja siellä missä *kelhä* tunnettiin saman seudun läpikuultavista paikannimistä, saattoi jatkua paikannimien ja appellatiivin vuorovaikutus: paikannimet pitivät yllä tietoa sanan appellatiivisesta merkityksestä, ja elävän appellatiivin pohjalta saattoi puolestaan syntyä uusia nimiä. Samalta seudulta lähteneet uudisasukkaat eivät sitä enää kuitenkaan välttämättä levittäneet. Vastassa saattoi sitä paitsi olla muita samaa merkitseviä sanoja, esimerkiksi hämäläismurteiden pohjoislaidalla ja Päijät-Hämeessä *kemä*-sanue.

Esittämäni ei ole riidoin sen mahdollisuuden kanssa, että jokin satakunta-

KARTTA 1		Kelhä-sanue appellatiivina
● ● ●	● ● ●	kelhä, kelha, kälhä
+ ÷ + †		kelhi, kelho, kelh/u, -y
⊖ ⊕ ⊙	⊖ ⊕ ⊙	keläs, kelhäs, kelläs
○ ⊙		kelhää, kelhe
▲ ×		köihä, köihi
■ †		kelhenä, kelhittinen
⊕		Tiedossa vain kelhikkö
⊙		Tiedossa vain kelhittyä, kelhilintyä, kelhettyä
▲ ●		vir. kel/u (-o), keläk

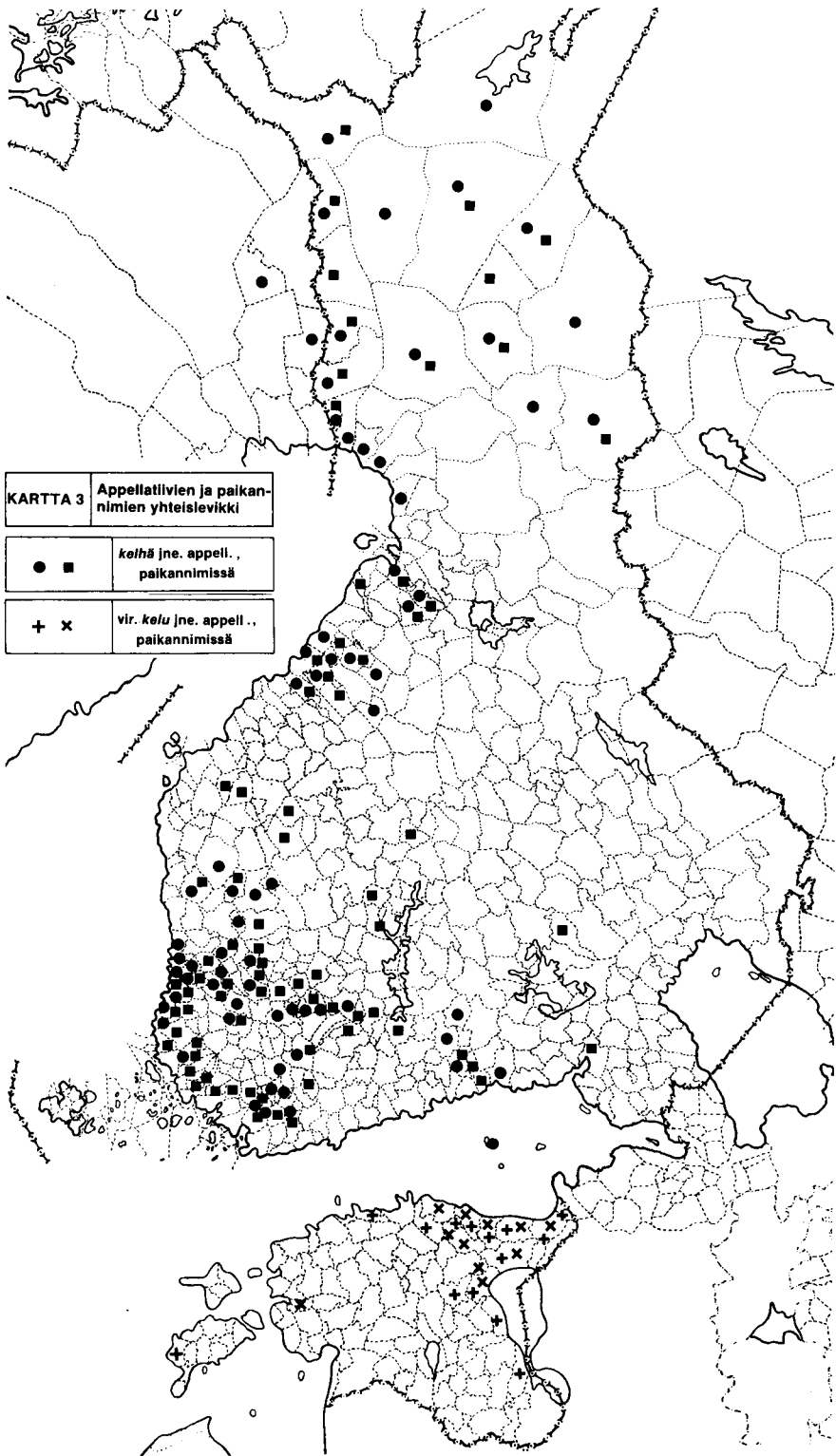
KARTTA 2		Kelhä-sanue palkannimissä
● ●	♀	kelhä, kelha
+ ÷ +		kelhi, kelho, kelhu
⊖ ⊕ ○		keläs, kelhäs, kelhää(n-)
○		kelhe
▲ ▲		köihä, köihäs
× ×		köihi, köihö, köihö
▲		vir. kel/u (-o)

laisten ja hämäläisten pohjankävijöiden ryhmä on jo varhain vienyt *kelhän* sekä appellatiivina että produktiivina nimiaineeksena mukanaan pohjoiseen. Etelä-, Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan ja Peräpohjan varhimmasta suomalais-asutuksesta ei paljon tiedetä, mutta toisaalta historialliset ja sanasto- ja nimitysviitteet, toisaalta uudet arkeologiset löydöt ovat tuota asutusta jatkuvasti varhentamassa. Peräpohjan osalta ks. Vahtola 1980: 282–291. Ääri-alueet säilyttävät usein elävänä ja tuottoisana sen, mikä keskusalueilta on ehtynyt. *Kelhän* levintä Pohjanmaalla ja Peräpohjassa on saanut alkunsa jokivarsiniityltä ja ainakin pohjoisempana jokisuilta. Niin kauas kuin lappalaisalueelle Enontekiön Hettaan ja Inarin Kyröön sana on voinut juurtua uudisasukkaiden mukana vasta parin viime vuosisadan kuluessa.

Suomen *kelhä* on varsinaisesti niittytermi; peltoterminä se tavataan lähinnä vain maan lounaisimmassa osassa. Yleensä sillä on enemmän tai vähemmän kielteinen merkitys: se tarkoittaa maata, josta ei juuri ole niitettäväksi eikä viljeltäväksi. Tällainenkin sana on ollut sekä maanviljelijän että heinään nojautuvan karjanhoitajan kannalta tarpeellinen: kelpoisuudeltaan erilaiset viljelys- ja heinämaat oli jotenkin merkittävä. Varhaisin niitto tosin näyttää olleen vain lehdesten leikkaamista karjan ruoaksi (ks. Vilkuna 1970: 256–264), mutta vanhaa on heinänkin niittäminen. *Heinä* ja *luhta* ovat balttilaisia lainoja; *viikate*-sanaa on sellaiseksi ajatellut Eino Nieminen (1957: 25) ja jo paljon ennen häntä J. J. Mikkola (ks. Ojansuu 1903: 108). Vanhoja germaanisista heinäntekotermejä on runsaasti: paitsi verbi *niittää* myös *kuupano*, *laes* ~ *lakeinen*, *luoko* (josta ks. Koivulehto 1972: 596–600), *saatto* 'ruko', ehkä lisäksi *ruko*. On ajateltavissa, että Lounais-Suomen ja Kokemäenjoen vesistön *kelhä* kuuluu iältään samaan sanakerrostumaan ja viittaa aikaan, jolloin karjanhoito oli yleistä mutta maanviljely vasta alussa.

Viron *kelu*-sanassa vallitsee taas maanviljelyn alaan kuuluva merkitys 'kesantoon jätetty pelto (joka ei siis kasvanut viljaa)'. Se samoin kuin *kelhä*-peyyeen lounaismurteiset merkitykset kuvastaa karjatalouden rinnalle tulleen maanviljelyn varhaisvaiheita. Selostan virolaisen arkeologin Vello Lõugaksen esitystä (1982: 197–198). Virossa maanviljely oli varhaisempaa kuin Suomen puolella; se kehittyi Pohjois- ja Länsi-Virossa ja Saarenmaalla pitkälle jo esiroomalaisella rautakaudella, viimeisinä vuosisatoina eKr. Tällöin näyttää kehittyneen myös kesantoviljely: kerran tai kaksi käytetty viljelysmaa jätettiin laihduttuaan muutamaksi vuodeksi kylvämättä, karjan laitumeksi eli *sööti* («syöttiin»), niin että se uudestaan kamartui ja sen mullan

Kartoissa 1, 2 ja 3 on pitäjää kohti käytetty kutakin merkkiä vain kerran, vaikka sanatietoja tai nimiä olisi enemmänkin.

KARTTA 3 Appellatiivien ja paikannimien yhteislevikki

● ■ *kehä jne. appell. ,
paikannimissä*

+ x *vir. kehu jne. appell. ,
paikannimissä*

koostumus muuttui. — Jo ennen roomalaista rautakautta oli vakiintunut viljan kasvatukseen perustuva pysyvämpi asutus Koillis-Viroon, siis *kelu*-sanান varsinaiselle alueelle. Muualla, mm. Kaakkois-Virossa, oli tuolloin kaskeviljely tavallista, mutta Koillis-Viron karbonaattipitoinen ja paikoin hyvin ohut multa ei sallinut kaskia kuin ajoittain, »minkä vuoksi voi olettaa ke-santoviljelyn olleen levinneempää», kuten kirjoittaa tämän aikakauden erikoistuntija S. Laul (1982: 239–240). Vanha paikallinen pohja näyttää siten olevan viron *kelu*-sanallakin, kuten suomen *kelhällä*.

8. Tähänastiseen sisältyy jo viron *kelu*, suomen *kelhä* -sanueen eräänlainen etymologia: lähisukukielisten sanojen rinnastus ja niiden asiataustan hahmottelu. Voidaan kuitenkin yrittää vielä pitemmälle.

Suomessa ja yleensä itämerensuomalaisissa kielissä on melkoinen joukko sanoja, joiden vartalokonsonantistona on nasaali tai likvida + *h*: *inho*, *manho*(nväki), *vanha*, *vinha*, *tanhua*; *alho*, *jylhä*, *kalhu*, *kilhakka*, *kolhia*, *kulha* ~ *kulho*, *pölhö*, *sulhanen*, *tolho*, *velho*; *karhi* ja *karhea*, *karhu*, *korho*, *murha*, *nyrhiä*, *närhi*, *perho*, *tarha*, *terho*, *turha*, *urho*, *varho*, *verha* ~ *verho*, *virhe* ym. Etävastineita näillä sanoilla ei yleensä ole, ei edes lapissa; ainoa varman tuntuinen tapaus on *vanha* ~ votj. *vuž*, syrj. *važ* (< **vanša*). Jotkut on voitu osoittaa balttilaisiksi, germaanisiksi tai slaavilaisiksi lainoiksi (*tarha*; *murha*, *tanhua*; *velho*), jotkut (esim. *jylhä*, *kilhakka*, *kolhia*, *pölhö*, *nyrhiä*) ovat selvästikin nuoria ekspressiivisanoja. Jäljelle jäävissä kiinnittää huomiota eräs ryhmä, jossa konsonanttien peräkkäisyys ei ole alkuperäistä: välissä on alkuaan ollut vokaali, jonka *h* on imenyt tyhjiin. Jotkin tällaiset perustuvat määrämurteiden säännönmukaiseen äännekehitykseen, niin ainakin lounaismurteiden pohjoisryhmän ja Keski-Pohjanmaan *varho* 'ura, uurre, (kärrynpyörän) raide' < **varoh* : **varohon* (ks. kirj. 1969: 141). Epäselvempi on jo *alho* (kai lähinnä < **aloh* : **alohon*); se tavataan myös sellaisilla seuduilla, jonne esim. lounaismurteiden äänneellinen vaikutus tuskin on ulottunut: Kangasala »Minä olin Hallin alhossa heinässä», Utajärvi »Se_um pieni arpi minkä kaksi [niitto]miestä semmoseen [suureen niitty]alahoov viikossa saa», Vaala »alho kohta», Vermlanti *alhoja* (sel. »kai matalia, lonttopaikkoja»); Jämsä pn. *Alho(n)järvi*. Peräpohjan *manho* yhdyssanassa *manhönväki* 'kuolleiden haamut, kirkönväki' (Harva 1949: 498) on puolestaan selvästikin *mana*-sananan johdos, alk. **manoh* : **manohon*. Sen osoittaa etelälapissa säilynyt vanha rinnakkaisjohdos (Hasselbr.) *muonese* ~ *muonesje*, jolle on kirjattu merkitykset '(guter) Geist', 'Bosheit, böser Geist', 'etw. Übernatürliches, z. B. ein Gespenst, das Krankheit od. Tod verkündigt', 'durch Magie hervorgerufene Krankheit' yms. Lapin sanan on *mana*-pesyeeseen liittännyt jo Toivonen SKES:ssa; se on palautettavissa esisuomalaiseen lähtömuotoon **ma-*

neš : **manešen*.² Sisäheitto vain peräpohjalaismurteiden säilyttämässä *manho*-sanassa voisi perustua sikäläiseen äännekehitykseenkin, mutta se saattaa olla myös vanhempaa perua.³

Vanhaa perua on joka tapauksessa kaksi sanaa, joiden likvida + *h* -yhtymän on oletettu syntyneen samalla tavoin. Toinen on suomen itämurteiden *sulhanen*, jonka vastineita ovat karj. *sulhané*, lyyd. *suhaine* id. ja vir. *sulane* 'palvelija, renki', liivin *su'lli* 'palvelija'. Ruben Nirvi on (1952: 44) konstruoinut lähtömuodon **sulahainen* (vrt. karj. *sulahañe*), josta sm.-karj.-lyyd. muodot selittyisivät sisäheitoitse, viron (ainakin eteläviron) ja ehkä liivinkin muodot *h:n* kadon tietä. Kantana olisi *sula*-adjektiivin sellaisenaan niukasti todentunut johdos **sulas* : **sulahan*. Toinen on jo vanhassa kirjasuomessa tavattu suomen *urho*, jolla on vastine karjalassa: *urho(i)*. Sisäheiton kautta se palautuu suhteeseen *uros* : *urohon*.

Olisiko *kelhän* ja ehkä jonkin muunkin *lh*, *rh*, *nh* -sanan konsonanttiyhdytymä samanlaista, tällä kertaa varsin vanhaa syntyä? Silloin olisi lähtökohdaksi ajateltava suhdetta **keläs* : **kelähän*, samaa paradigmatyyppiä siis, joka Peräpohjassa on analogisesti syntynyt uudestaan. Tämä paradigmatyyppi on useimmiten osoittautunut lainälähtöiseksi. Originaalina ovat olleet eri ieur. kielten *-*os* (> baltt. *-as*, germ. *-az*) -maskuliinit ja tapauksittain myös muut nominit, ainakin *-o* (*-a*) -vartaloiset neutrit, jotka itämerensuomessa ovat joskus saaneet hyperkorrektisti lainoille tunnusomaisen *-as* ~ *-äs* -lopun (ks. Thomsenin ajatuksista virikkeitä saanutta esitystäni 1962: 6). Nyt ei ehkä ole sattumaa, että konstruoimani **keläs* alkuosaltaan sopii muodon ja merkityksen puolesta vastineeksi ieur. juurelle *(*s*)*kel-* 'austrocknen, dörren' (Pokorny; laryngaaliteorian mukaan **skel-ə₁*, ks. Chantraine 1984: 103). Tämä juuri on erityisen runsaasti edusteilla kreikassa (Frisk, Chantraine): *σκέλλομαι* 'kuivua, kovettua; kuivata', *σκελετός* 'kuivunut ruumis, muumio, luuranko', *περι-σκελής* 'hyvin kova, hauras, jäykkä', *κατα-σκελής* 'kuiva, laiha (tyylistä); voimaton, hauras' jne. Germaanisella taholla saman juuren perua ovat yleisen käsityksen mukaan mm. saksan *schal* 'kui-

² Illabiaalivokaalin ja *o:n* vaihtelu toisessa tavussa johdoksen loppukonsonantin edellä ei ole tavatonta. Suomen sisäisenä esimerkkinä voidaan mainita *kale(h)* 'viljan roska, ruumen' ~ **kaloh* id. (Kuortane mon. *kalohot*, Laihia *kalhot*; huom. myös Artjärvi, Iitti *kalohtia* 'haravoida t. lakaista viljakasaa puinnin jälkeen roskien poissaamiseksi'). Itämerensuomen ja lapin välisiä rinnakkaistapauksia ovat sm. *uros* ~ lpL *ârēs*, I *ores* (< **uras*) ja sm. *ahven* ~ lpN *vuosko*, T *vižzvan* (< **ašvon*; tarkemmin esityksessäni 1982: 157).

³ Mahdollinen viite sanan tuttuuteen etelämpänä: Korpilahden Puolakalla, runsaan mytologisen nimistön seudulla, on Päijänteen Luukkaanniemen ja mantereen välissä pitkä lahti, jonka nimenä kartoissa on *Manhunlahti*, nykymurteessa *Manunlahti*. Saman lahden pohjukka on nimeltään *Kuolemamutka*.

va, karu, auhto (maasta)' ja ruotsin *skäll* 'laiha, ei satoisa (maaperästä); voimaton, laiha (ravinnosta, juomasta)' (Kluge, SAOB, Hellquist). Saksan sana edustaa toista (*a*:llista) ablautastetta kuin kreikan; tutkimatta näyttää olevan, johtuuko ruotsin sana metafonisesti samasta vai kuvastuuko siinä alkup. *e*. Periaatteellisesti ei *e*:llisen juuritoisinnon olemassaolaisuutta germaanisellakaan puolella voitane kiistää. Olettamani **keläs* voisi siten olla vanha germaaninen laina niin kuin monet muutkin niitty- ja peltotermit.

9. Lainaetymologiani rakentuu usealle peräkkäiselle rinnakkaistapausten mahdollistamalle konstruktiolle eikä siksi ole sanan tavanomaisessa mielessä »varma» eikä välttämättä »todennäköinenkään». Tarkoitukseni on ollut vain väläyttää metodisesti tyydyttävällä tavalla eräitä menneisyyden mahdollisuuksia. Selitys väistyköön, jos parempi löydetään. Ennen kuin lopetan, palaisin kuitenkin vielä alkuun, jossa totesin lukuisien synonyymisten tai lähes synonyymisten *ke*-alkuisten kedon nimitysten olemassaolon murteissa. Yksi niistä oli *kelttu*. Edellä jo ilmeni, että Porthan oli välilehtiseen Jusleniukseensa merkinnyt *kelhän* kohdalle viittauksen tätä sanaa muistuttavaan sanaan. Hän esittää sen myös omana hakusananaan: *kellto*, cf. *kelhä* = kuiva luhta, johonga ej vikahdin tahdo pysty (Aboic.). Turun puolesta ei *keltto*-sanaa kuitenkaan tunneta; ainoa uudempi murre tieto on Pielavedeltä, jossa »Se niitty on niin kelttoo ettei sitä paljo kannata tehdä». Paljon tavallisempi on *u*-loppuinen *kelttu*, Suomen murteiden sanakirjan käsikirjoituksen mukaan = 'kuiva, matalaa, sitkeää heinää kasvava luonnonniitty' (perihämäläisten murteiden ja Kaakkois-Hämeen [ɔ: kaakkoishämäläisten murteiden Hollolan ryhmän] pohjoislaidalla, Pohjois-Savon pohjoisosassa, Keski-Pohjanmaan yläosassa, Pohjois-Pohjanmaan eteläreunalla ja Peräpohjassa), 'huono, kitukasvuinen tms. heinä' (Kärsämäki, Pelkosenniemi, Inari), 'mättäikköinen, sitkeä, suosta raivattu niittymaa' (varsinkin Etelä-Pohjanmaalla). Tällä sanalla vuorostaan on suurelta osin samalla alueella homonymi, toinen *kelttu*, jonka merkityksiä ovat 'laiha liha, jänteet, kalvo yms.', 'vanha, huono, kulunut vaate; tilkku, repale, lumppu, rätti tms.', 'lurjus, laiskuri, renttu'. Tämän jälkimmäisen *keltun* aluetta ovat hämäläismurteiden pohjoisosat, Etelä- ja osaksi Keski-Pohjanmaa ja savolaismurteiden länsiosat.

Minkälaiseksi kahden *keltun* suhde on ajateltava, ja onko kyseessä lopultakaan homonymia vai pikemmin polysemia? Jälkimmäisenä esittämäni *kelttu* on selvästi johdos balttilaisesta lainasta *kelsi* 'pintakerros, kuori, kalvo' (= lp. *gâl'dâ* 'halkaisematon pölkky, sahatukki'), joka nykyään on tuttu varsinkin itäisten savolaismurteiden alueella. Johdoksen geminaattaan vrt. esim. *kalsi* (: *kalte*-) : *kaltto*, *palsi* (: *palte*-) : *palta*, *rento* : *renttu*. Sen moninaiset muut merkitykset limittyvät selvästi toisiinsa, mutta merkitys 'kuiva

luonnonniitty' on niistä melkoisesti loitommalla; yhteistä on vain eri merkitysten pejoratiivisuus. Ratkaisun tarjoaa nytkin *kelhä*. *Kelttu* 'kuiva luonnonniitty' tunnetaan vain alueilla, joissa myös *kelhä* tunnetaan, tai niihin rajautuvilla alueilla. Samoja seutuja on peittänyt tai niihin rajautunut muuta merkitsevän *keltun* alue, ja siksi tämä *kelttu* on voinut imeä lähiasuisesta sanasta itseensä uusia merkitysaineksia ja muuttua myös *kelhän* synonyymiksi.

Etymologisessa tutkimuksessa joudutaan usein viittaamaan siihen, että jokin sana on »mahdollisesti», »ehkä», »todennäköisesti» saanut menneinä aikoina semanttista vaikutusta jostakin sitä äänneasultaan muistuttavasta sanasta. Tällä kertaa ei kyseessä näytä olevan pelkkä mahdollisuus. Asia vahvistuu murremaantieteen keinoin — voi kai vaihteeksi sanoa »hyvin todennäköisesti».

LÄHTEET

- AIRILA, MARTTI 1912: Äännehistoriallinen tutkimus Tornion murteesta. — Suomi IV 12. SKS, Hki.
- CHANTRAINE, PIERRE 1984: Dictionnaire étymologique de la langue grecque I—II. Nouveau tirage. Paris.
- FRISK, HJALMAR 1973: Griechisches etymologisches Wörterbuch I—II. Zweite, unveränderte Auflage. Winter, Heidelberg.
- FUF = Finnisch-ugrische Forschungen.
- HARVA, UNO 1949: Suomalaisten muinaisusko. WSOY, Porvoo—Hki.
- GANANDER, CHRISTFRID 1937—40 (käsik. 1787) Nytt Finskt Lexicon I—II. WSOY, Porvoo—Hki.
- HASSELBRINK, GUSTAV 1981—85: Südlappisches Wörterbuch I—II. Lundequist, Uppsala.
- HELLQUIST, ELOF 1948 (uusintapainos 1957): Svensk etymologisk ordbok I—II. Tredje upplagan. Gleerup, Lund.
- HUURRE, MATTI 1979: 9000 vuotta Suomen esihistoriaa. Toinen painos. Otava. Hki—Keuruu.
- ITKONEN, ERKKI 1945: Onko kantasuomessa ollut keskivokaaleja? — Vir. 49 s. 158—182.
- ITKONEN, TERHO 1962: *Keidas*: erään maastotermin vaiheita. Suomi 110:1. SKS, Hki.
- 1969: Erään partisiippityypin taustaa. — Vir. 73 s. 118—155.
- 1971: Om ett svenskt lånord i Nylands finska folkhäl. — Festskrift till Olav Ahlbäck 28. 3. 1971 (Studier i nordisk filologi 58) s. 136—154. Sv. Litteratursällskapet, Helsingfors.
- 1972: Historiantakaiset Häme ja Suomi kielentutkijan näkökulmasta. — Historiallinen Aikakauskirja 1972 s. 85—112.
- 1980: Lisiä suomen rajausoppiin. — Vir. 84 s. 101—115.
- 1982: Suvannosta tyveneen. — Språkhistoria och språkkontakter i Finland och Nord-Skandinavien: studier tillägnade Trygve Sköld den 2 november 1982 (Kungl. Skytteanska Samfundets handlingar 26) s. 157—165. Stockholm.

TERHO ITKONEN

- JUSLENIUS, DANIEL 1968 (alk. 1745): Suomalaisen Sana-Lugun Coetus. (Näköispainos H. G. Porthanille kuuluneesta välilehtisestä kappaleesta.) SKST 288. Hki.
- JUTIKKALA, EINO 1959: Suomen historian kartasto. Toinen, uudistettu painos. WSOY, Porvoo – Hki.
- KEEM, HELLA 1970: Tartu murde tekstid. Valgus, Tallinn.
- KETTUNEN, LAURI 1929: Eestin kielen äännehistoria. Toinen, uusittu painos. SKST 156. Hki.
- KLUGE, FRIEDRICH 1957: Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. 17. Auflage – – bearbeitet von Walther Mitzka. Gruyter, Berlin.
- KOIVULEHTO, JORMA 1972: Germanisch-finnische Lehnbeziehungen II. – Neuphilologische Mitteilungen 1972 s. 575–628.
- 1989: Etymologioinnin periaatteita: suomen *keto*, saamen *gied'de*. – Sananjalka 31 (tulossa).
- LAUL, S. 1982: Vanem rauaaeg. – L. Jaanits–S. Laul–V. Lõugas–E. Tõnisson, Eesti esiajalugu s. 204–250. Eesti Raamat, Tallinn.
- LAUROSELA, JUSSI 1913: Äännehistoriallinen tutkimus Etelä-Pohjanmaan murteesta I. – Suomi IV: 13. SKS, Hki.
- LÖNNROT, ELIAS 1866–80: Suomalais-Ruotsalainen Sanakirja. SKS, Hki.
- LÕUGAS, V. 1982: Varane rauaaeg. – L. Jaanits–S. Laul–V. Lõugas–E. Tõnisson, Eesti esiajalugu s. 165–203. Eesti Raamat, Tallinn.
- MIKKONEN, PIIRJO – PAIKKALA, SIRKKA 1984: Sukunimet. – Kustaa Vilkuna–Pirjo Mikkonen – Sirkka Paikkala, Suomalainen nimikirja s. 227–925. Otava, Hki–Keuruu.
- MUST, MARI 1987: Kirderannikumurre. Valgus, Tallinn.
- MÄGISTE, JULIUS 1925: Rosona (Eesti Ingeri) murde peajooned. Tartu.
- 1930: Ensi tavun vokaalivlarisaatiosta virossa. – Suomi V 10 s. 244–259.
- 1957: Setude nimetusest. – Tulimuld 8 s. 246–248.
- 1982: Estnisches etymologisches Wörterbuch I–XII. Suomalais-ugrilainen Seura, Hki.
- NIEMINEN, EINO 1957: Viikatteen ja sen hamaran nimityksistä. – Vir. 61 s. 23–34.
- NIRVI, R. E. 1948: Sanahistoriallisia huomioita. – Vir. 52 s. 243–250.
- 1952: Synonyymitutkimuksia sukulaisnimistön alalta. Suomi 106:1. SKS, Hki.
- OJA, AULIS 1954: Tilusten omistus. – K. Virkkala ym., Suur-Jämsän historia I s. 278–312. Forssa.
- OJANSUU, HEIKKI 1903: Suomen lounaismurteiden äännehistoria: konsonantit. – Suomi IV 2. SKS, Hki.
- PALL, VALDEK 1988: Die Toponymie im Rahmen der Sprachgeographie. – Sovetskoye finno-ugrovedeniye 24 s. 263–270.
- POKORNY, JULIUS 1959–69: Indogermanisches etymologisches Wörterbuch I–II. Francke, Bern–München.
- RAPOLA, MARTTI 1965: Mikä on kelhi. – Aamulehti 11. 2. 1965.
- SAARESTE, ANDRUS 1958–63: Eesti keele mõisteline sõnaraamat I–IV. Vaba Eesti, Stockholm.
- SKES = Suomen kielen etymologinen sanakirja.
- SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia.
- TAULI, VALTER 1956: Phonological tendencies in Estonian. Munksgaard, København.
- TOIVONEN, Y. H. 1914: Wortgeschichtliche streifzüge. – FUF 15 s. 66–90. Hki.
- 1929: Beiträge zur geschichte der finnisch-ugrischen /-laute. – FUF 20 s. 47–82. Hki.
- TOOMS, MIKK 1933: Mõni juhtum $\delta > l$ eKirdes. – Eesti Keel 12 s. 5–10.
- VAHTOLA, JOUKO 1980: Tornionjoki- ja Kemijokilaakson asutuksen synty. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, Rovaniemi–Kuusamo.
- WIEDEMANN, FERDINAND 1893: Ehstnisch-deutsches Wörterbuch. Zweite vermehrte Auflage. St. Petersburg.

- VILKUNA, KUSTAA 1970: Sanoja niityltä niitetyltä. — Vir. 74 s. 256—276.
 VIRTARANTA, PERTTI 1946: Länsiyläsatakuntalaisten murteiden äännehistoria I. SKST 230. Hki.
 ——— 1957: Länsiyläsatakuntalaisten murteiden äännehistoria II. SKST 251. Hki.
 ——— 1958: Pääpainollisen tavun jälkeisen soinnillisen dentaalispirantin edustus suomen murteissa. SKST 252. Hki—Vammala.

Eine estnisch-finnische Wortsippe für 'dürerer Erdboden'

TERHO ITKONEN

Im Estnischen, bes. in den nordöstlichen Mundarten, begegnet das Wort *kelu* ~ *kelo* in der Bedeutung 'Brachland, dürerer Erdboden'. Nach Mihkel Toomsoes Erklärung (1933) handele es sich um eine Entlehnung aus dem Finnischen (vgl. *keto* : Gen. *kelon* 'Feld, Flur, dürerer leicht heubewachsener Erdboden' in den finnischen Häme-Mundarten). Aus verschiedenen Gründen ist diese Erklärung jedoch kaum wahrscheinlich. Verf. verbindet das estn. Wort mit fi. *kelhä* (Ableitungen u. a. *kelho*, *kelhu*, *kelhi*), das in den meisten Westdialekten des Finnischen etwa dasselbe wie *keto* bezeichnet, oft in leicht pejorativer Verwendung. Die Veränderung *-lh-* > *-l-* ist im Estnischen üblich.

Sowohl im Finnischen wie im Estnischen ist die Sippe auch in den Toponymen reichlich vertreten, was auf ihr hohes Alter hinweist. Einen genaueren chronologischen Beweis bietet die Verbreitung von *kelhä* in den finnischen Südwest- und Häme-Dialekten, die sehr schön die eisenzeitlichen Siedlungsgebiete des ersten Jahrtausends n. Chr. widerspiegelt. Das Wort könnte aus einer Zeit stammen, wo die Viehzucht und die damit verbundene Heuernte bereits üblich waren, der eigentliche Ackerbau aber noch in den Anfängen stand.

Manche Mahdtermini des Ostseefinnischen sind germanischen Ursprungs, z. B. fi. *niitää* 'mähen' (Abl. *niitty* 'Wiese'),

laes 'der Streifen, den der einzelne Mäher beim Mähen abschreitet', *luoko* 'frischgemähtes, noch nicht zusammengeharktes Gras' (s. Koivulehto 1982: 596—600), *saatto* 'Heuschaber'. Für *kelhä* läßt sich nicht ebenso leicht ein germ. Original finden. Verf. argumentiert für die Möglichkeit, daß sich hinter dem Wort die Wurzel **skel-* 'austrocknen, dürrer' verstecke, die in den germ. Sprachen z. B. in schwed. *skäll* 'mager (vom Erdboden), dünn, fade' weiterlebt. Im Lichte von einigen Parallelfällen kann man für *kelhä* eine frühe ostseefinnische Ausgangsform **keläs* : **kelähän* konstruieren, die einen häufigen Paradigmentypus der germ. Lehnwörter im Ostseefinnischen vertritt.

Mundartlich bezeichnet *kelttu* im Finnischen dasselbe wie *kelhä*. Jenes Wort hat auch andere Bedeutungen: 'mageres Fleisch, Sehnen, Häutchen', 'altes, schlechtes, abgenutztes Kleid', 'Flicken, Fetzen, Lumpen' usw. Das Wort ist eine Ableitung vom baltischen Lehnwort *kel-si* : *kelte-* 'Oberschicht, Rinde, Häutchen'. Daß *kelttu* auch die Bedeutung 'dürre Naturwiese' erhalten hat, beruht nun sicherlich auf dem semantischen Einfluß des ähnlich lautenden *kelhä*. Dies steht im Einklang mit der Sprachgeographie: als Bezeichnung eines dürrer heubewachsenen Erdbodens kommt *kelttu* nur in solchen Gebieten vor, wo auch *kelhä* bekannt ist, oder in daran unmittelbar angrenzenden Gegenden.